

מחול באוגוסט. פסטיבל המחול של ברלין ממשיך לשבור מוסכמות

פסטיבל המחול השנתי של ברלין, שמתקיים בכל שנה בין אמצע אוגוסט לתחילת ספטמבר, הוא נקודת אור בשמחה התרבותית שמשתלטת בדרך כלל על מרכז אירופה בחודשי הקיץ. רמת המופעים בפסטיבל גבוהה כל כך, שהיא מאתגרת את התפישה המקובלת שבעונה החמה אין ביקוש לאמנות תובענית.

בכל שנה מרכז הפסטיבל על נושא מרכזי ומנסה להאיר אותו מכיוונים שונים. הנושא השנה היה המפגש בין המחול לאמנות הפלסטית. ברוח המסורת של "מחול באוגוסט", אין הכוונה למפגש שטחי בין שני תחומי האמנות אלא לדיאלוג סינרגטי בין ממדי הזמן, החלל ומודעות הצופה לחוויה האמנותית. מנהלי הפסטיבל שמו דגש על דיאלוג אקטואלי. כוונתם לא היתה לחזור על ניסיונות פוסט־מודרניים, שהעמידו את האימפרוביזציה לשמה במרכז האירוע האמנותי או התמקדו בממד המקרינות. במרכז האירועים בברלין עמדו יצירות אמנות ומחול שהמשיכו את מה שהנחילו לנו אמני שנות ה־80 ושנות ה־90. לדידם אין משמעות אקטואלית ליצירות מחול המועלות באולמות קונוונציונליים, על במות מקובלות או בליווי אמצעים טכניים רגילים. אין משמעות אפילו להגדרה של אירוע אמנותי כיצירה מוגמרת, שמפרידה בבירור בין מקומו של האמן המבצע והמשימה המוטלת עליו לבין תפקידו ומקומו של הצופה.

הדיון האמנותי מגדיר תופעה זו "יופי פורמלי" ומנסה להעמיק את ההכרה ביופיו ובכוחו הרגשי של המינימליזם הצורני. כך מקבלת האמנות ממד זמני ובן חלוף והמושגים האמנותיים שנולדו בשנות ה־70 וה־80 מתמלאים בתכנים חדשים.

בין האמנים שהשתתפו בפסטיבל השנה היתה לוסידה צ'ילדס (Childes), מחלוצות המחול הפוסט־מודרני. את עבודותיה בשנים האחרונות היא מגדירה "זמניות עכשווית" (temporary contemporary). גם אמנים אחרים שהשתתפו בפסטיבל מתארים את עבודותיהם כעיסוק בזיכרון של ההווה. הם עוסקים בעכשוויות של ההתנסות המחולית, שלעולם לא תחזור על עצמה באופן זהה, ובהבדל שבין ההתנסות העכשווית בזמן אמת לבין הזיכרון של אותה התנסות בעתיד.

בין האמנים שהשתתפו בפסטיבל ביקשו להציג מציאויות מורכבות, המאפיינות את העולם והחברה העכשוויים, ולבנות קשר בלתי אמצעי בין המתרחש בחלל האמנותי למתרחש במציאות חיהם של הצופים. בהשפעת הדיון הפילוסופי העכשווי הם הציגו שאלות העוסקות בחוויית הבלתי נראה, הבלתי אמצעי והבלתי מוכר. איך רוקדים את הבלתי מוכר? איך מתרגמים להבעה גופנית ולצורה אסתטית את הבלתי נראה? איך מחפשים אחר מכנה משותף להתנסות חושית סובייקטיבית, המשתנה מצופה לצופה?

במרכז הדיון בפסטיבל עמדו צורות פרפורמטיביות חדשות, כמו שילוב בלתי אמצעי בין דיון אקדמי למוצג תנועתי, שבו שתי צורות הביטוי משמשות בערבוביה. דוגמה למופע מסוג זה היתה שילוב בין הרצאה מדעית להשלכותיה האסתטיות בחלל נתון של תיאטרון או גלריה. מטרתו המוצהרת של הפסטיבל היתה להעשיר את הצופים "בחוויות אסתטיות וחושיות, באמצעות התנסויות אמנותיות שעדיין לא הוגדרו מילולית, בז'אנרים חדשים שעדיין לא נקראו בשם".

שירת המוסכמות האקדמיות ותפישתה של החוויה האישית והביוגרפית כמפתח לכל התנסות או למידה עומדות במרכז הדיון האמנותי העכשווי. בדיון הפילוסופי מתערערת התפישה שהמדע הוא אכן כל כך מדויק ושהאמיתות האונטולוגיות שעומדות במרכזו אינן ניתנות לערעור ולבדיקה מחדש.

תומס פלישקה, אחד מיוצרי המחול הגרמנים החשובים הפועלים כיום, שואל אם המחול יכול לשמש מרחב מחיה, שבו מתנהלים חיים שגרתיים ומתקיימים דיונים על מקומה של האמנות בחיי היומיום. בעבודותיו הוא מערער על מושגי היצירה האמנותית. פלישקה לעולם לא ייצור כוריאוגרפיה שאורכה שעה או שעתיים, אלא יזמין את הצופים לאירועים של יום או יומיים, שבהם יציג את מכלול אפשרויות ההתבוננות על האמנות בכלל ועל אמנות המחול והפרפורמנס בפרט.

שירת המוסכמות האקדמיות ותפישתה של החוויה האישית והביוגרפית כמפתח לכל התנסות או למידה עומדות במרכז הדיון האמנותי העכשווי. בדיון הפילוסופי מתערערת התפישה שהמדע הוא אכן כל כך מדויק ושהאמיתות האונטולוגיות שעומדות במרכזו אינן ניתנות לערעור ולבדיקה מחדש.

התפישה המקובלת, שלפיה כל צופה רואה יצירה אחרת ומתנסה בחוויה אחרת, מרחיבה את גבולותיה ונוגעת גם בדיון המדעי. כלומר: כל אינדיווידואל חווה מציאות אחרת ואמת מדעית אחרת. הדיון האמנותי

שירת המוסכמות האקדמיות ותפישתה של החוויה האישית והביוגרפית כמפתח לכל התנסות או למידה עומדות במרכז הדיון האמנותי העכשווי. בדיון הפילוסופי מתערערת התפישה שהמדע הוא אכן כל כך מדויק ושהאמיתות האונטולוגיות שעומדות במרכזו אינן ניתנות לערעור ולבדיקה מחדש.

התפישה המקובלת, שלפיה כל צופה רואה יצירה אחרת ומתנסה בחוויה אחרת, מרחיבה את גבולותיה ונוגעת גם בדיון המדעי. כלומר: כל אינדיווידואל חווה מציאות אחרת ואמת מדעית אחרת. הדיון האמנותי

פלישקה משלב דיונים אמנותיים ויצירות כוריאוגרפיות קונוונציונליות עם עבודות ואימפרוביזציות בתהליך. הוא משלב רקדנים מקצועיים ורקדנים לא מקצועיים, בודק וחוקר יכולות פרפורמטיביות של אמנים חזותיים או של מדענים, מרצים ואישי ציבור ומחיה מחדש את התיאטרון האפי של ברטולט ברכט מול תחושת הזמניות החולפת ועירוב הסגנונות של התיאטרון הפוסט־דרמטי. מרחב המחיה שהוא בונה ויוצר בעבודותיו מאפשר לצופים לתרום לאירוע האמנותי, להוסיף לו, לגרוע ממנו ולשנות אותו באמצעות tableaux vivants, מסגרות שמשנות ללא הרף ולעולם אינן מתקבעות. פלישקה מאפשר התנסות אסתטית, שהיא שחזור זיכרון העבר והשתנות המתמדת. הוא יוצר שפה אפית שמשלבת חוויה חושית, ביקורת עצמית וסביבתית על המתרחש ברגע נתון וחשק להיות מעורב בניסוי האמנותי. הניסוי אינו מגביל את עצמו למסגרת של שאלות אסתטיות. הוא פורץ את הדיון האמנותי הקלאסי ועובר למישור מדעי. תופעות פיסיקליות מעניקות השראה ליצירות מחול. "הכוריאוגרפיה של התא הביולוגי", כפי שמכנה הביולוג הומברטו מטרונה את תנועת התאים, הופכת לכוריאוגרפיה של הגוף האנושי והדיון הפילוסופי בקיברנטיקה מנהל דו־שיח עם היצירה האמנותית.

גם לטקסט מדובר מיוחסת חשיבות רבה בדיון העכשווי על מחול. הכוונה אינה בהכרח לטקסטים ספרותיים כהשראה ליצירות מחול, אלא לדיון בהבדל שבין סמנטיקה מילולית לסמנטיקה גופנית. דווקא טקסטים סוריאליסטיים, כמו אלה שחיבר המשורר הצרפתי אנרי מישו, מתורגמים לתמליל צורני־גופני ומקבלים משמעות ייחודית כשהם מועלים כיצירת מחול.

התנועה המינימליסטית, שמזכירה את צורניותו של השיר ולא את תוכנו, יוצרת עולם של מטאפורות ודימויים חדשים, שכאילו מאפשרים לנו להציץ אל פנימיותו של הגוף הרוקד. בעבודתו של הכוריאוגרף האוסטרלי אנטוני המילטון נוצר מפגש בין הגוף כתופעה אורגנית לבין אותו גוף כאובייקט מכני. הטקסט הסוריאליסטי בונה גשר בין צורה לדימוי ספרותי ומטשטש במכוון כל דימוי חד משמעי וכל קלישאה אמנותית.

מפסטיבל ברלין, כמו מכל אירוע אמנותי מרכזי, לא נפקד מקומו של הדיון המגדרי. הפעם בחרה מנהלת הפסטיבל, וירוה סוטינן (Virve Sutinen), להזמין יוצרים עכשוויים מהמזרח הרחוק ולעורר אתם את הדיון על מסחור הגוף האקזוטי. סוטינן התמחתה בצורות פרפורמטיביות שפורצות, לדעתה, את גבולות המחול. היא עסקה באמנות המחול והפרפורמנס כראי החברה ובהבדל הסגנוני בין מחול שנוצר בפריפריה למחול שנוצר במרכזים עירוניים גדולים. לדעתה במחול, שהוא אמנות גוף תרתי משמע, מקבל הדיון בנושא המסחור הגופני, כשהוא מואר מכיוונים תרבותיים ואנתרופולוגיים שונים, משנה תוקף. כתוצאה מכך משמשות יצירותיהם של אמנים מהמזרח מקור השראה חדש לאמנים אירופים ואמריקאים.

בפינלנד, ארץ מוצאה, ניהלה סוטינן פסטיבלים ופרויקטים מחקריים בנושא מקומו של המחול בחללי אמנות שונים. היא מיקמה יצירות מחול בעיר

ובכפר, בגלריה, בחלל תעשייתי או בתיאטרון ובדקה כיצד משפיעים שינויי המקום על הרגלי הצפייה של הקהל. בהשפעת צורות מחול אורבניות, שמקורן בתרבות הנוער האמריקאי מאמצע שנות ה־70 עד סוף, יוצרת סוטינן סינתיזה בין צורות אמנות רציניות כביכול לצורות אמנות בידוריות כביכול. ה־urban popping and locking, שמקורו בחוף המערבי של ארה"ב, משמש השראה לדיון תיאורטי על ההפרדה הקלאסית בין ז'אנרים אמנותיים, על מקורם התרבותי ועל תפקידם בעיצוב החברה.

אחת התופעות הגלובליות שבהן עוסקת סוטינן במחקרה היא "השיטפון החזותי והאקוסטי" שאנחנו חווים בחיי היומיום, כהגדרתה. השובע החזותי שיוצרים אמצעי התקשורת משבש, לדעתה ולדעת סוציולוגים ופסיכולוגים רבים, את יכולת הצפייה וההנאה האסתטית שלנו. במופעים אחדים שובע זה בא לידי ביטוי קינסטטי. התנועה והמוסיקה אינטנסיביות כל כך, שהצופה מתקשה להתרכז במתרחש על הבמה. תחושת הסחרור ואיבוד שיווי המשקל של הרקדנים עוברת אל הצופה והופכת למסר חושי.

הקשת הרחבה שבין תנועה אינטנסיבית מהירה מאוד ומסחררת, בליווי מוסיקה רועשת וכמעט מאיימת במופעים אחדים, לבין חוויה חזותית אטית מאוד, מינימליסטית ומתומצתת במופעים אחרים, היא אחד המאפיינים של פסטיבל זה. הפסטיבל אינו מספק את הרגלי הצפייה המקובלים ואינו משרת בינוניות, אלא מנסה להציע אתגרים חדשים לדפוס ההתנסות האסתטית של הצופה. הקהל חווה, גם בעזרת אמצעים דיגיטליים, מחול מהיר כל כך, שהעין אינה מספיקה לעקוב אחר המתרחש ולעבד את התמונות. לעומת זאת מוצג תמצות אטי, כמעט פיסולי, של צורות מופשטות המתמודדות בכל פעם מחדש עם מרכיב הזמן התנועתי.

במשחק עם שיווי המשקל בחלל ומינון הזמן הקינטי רואים מארגני הפסטיבל השתקפות של החברה העכשווית. בדיונים פילוסופיים מעודדים המארגנים השתתפות של צופים, אנשי מדע ואנשי רוח מכל שכבות החברה ומכל תחומי המחקר האקדמיים. האיזון החברתי ושיווי המשקל האישי הופכים לדמטרורגיה התיאורטית המרכזית של הפסטיבל. ברוחו של הפילוסוף והסוציולוג הגרמני ניקלס לוממן (Niklas Luhmann) הזמין הפסטיבל את הקהל ואת משתתפיו לדיון חברתי בנושא "האוטופיה הדיאלקטית של המחול", מתוך כוונה להאיר את החברה שבה אנו חיים ולהתייחס אליה הן כאל אורגניזם ביולוגי והן כאל יצירת אמנות.

ד"ר רונית לנד משמשת מאז 1990 ראש החוג למחול באקדמיה הלאומית לאמנויות ברמשייד, גרמניה. לנד היא פרופסור אורחת באוניברסיטאות של ברלין־פוטסדם, פריס ואנקרה. מנהלת אמנותית של אנסמבל המחול של האקדמיה ברמשייד וחברת ועדת המחול של המועצה הגרמנית לתרבות. כותבת על מחול זה כ־40 שנה. ספרה על אנה הלפרין יצא לאור בגרמניה, בארצות הברית ובבריטניה.